

1.2. A *datio in solutum* hatása

A *datio in solutum* kizárólag akkor működőképes, akkor tölthet be kötelemszüntető szerepet, ha olyan követelés megszüntetése a cél, amely ezt lehetővé teszi. A *datio in solutum* abban az esetben eredményez kötelemszüntetést, ha a kötelemszüntetéstől a feloldási módja a *solutio*.⁴²

Tehát azon *obligatio*ok esetében (mint például a *commodatum* vagy a *depositum*),⁴³ melyek során nem történik tulajdontráditio, a klasszikus jog szerint nem a *solutio* minősül a teljesítés helyett adás.⁴⁴ Olyan kötelemszüntető hatását, csupán elképzelése a *solutio* is.⁴⁵ Ezt az állítást bizonyítja, hogy a *solutio* hosszú idő elteltével fejlődött ki a *datio in solutum*.⁴⁶

A teljesítéssel ekvivalens kimenetel ellenére, a *datio in solutum* liberáló hatása sokáig vitatott volt. *Savigny* megállapítása nem helytálló, mivel ő a teljesítést is egyfajta *obligatio*-nak tartja.⁴⁷ Nem kérdőjelezi meg a *solutio* kötelemszüntető hatását, csupán elképzelése alapján az adott *obligatio* feloldásával, lényegében annak melléktermékeként, egy új kötelemszüntetést.

Windscheid a teljesítéssel azonosítja a *datio in solutum*-ot, viszont úgy véli, a hitelező nem elfogadja az *aliudot* teljesítésként, hanem egyszerűen lemond követelése tárgyáról.⁴⁸ *Erich Alexander*⁴⁹ nézetéből kiindulva nem tekinthető a teljesítés helyett adás *solutio*-

ónak. Hanem, mivel az *obligatio*-t a teljesítéshez hasonló módon képes megszüntetni a kötelemszüntetési módjának, – ha úgy tetszik – teljesítési *surrogatum*-nak nevezhető. A *datio in solutum* kétséget kizáróan megszünteti a kötelemszüntetést, csak az a kérdés, hogy közvetlenül avagy közvetve? E kérdés megválaszolása újabb neurealizmus pontot jelentett a két iskola között (Gai Inst. 3, 168).

⁴² PÓLAY i. m. 29.

⁴³ SACCOCIO, Antonio: *Aliud pro alio consentiente creditore in solutum dare*. Milano, Giuffrè Editore 2008, 35.

⁴⁴ STEINER i. m. 115.: „...wo die Leistung der geschuldeten Sache keine *solutio* ist, kann die Ersetzung derselben durch eine andere auch keine *datio in solutum* sein.”

⁴⁵ A teljesítés elemeire – a módtól eltekintve – a *solutio* általános szabályai érvényesek.

⁴⁶ Az „*aliud pro alio solvere*” és az ahhoz hasonló jelentésű kifejezések gyökere abba a korábbi szakba nyúlik vissza, amikor még a szigorú formalizmus dominált a római jogban. A *solutio* jogintézményének fejlődésében bekövetkezett azon stádium, amikor a szűkebb értelemben vett *solutio*-tól elkülönült az „*aliud pro alio solvere*” és így a teljesítés speciális alakjává vált. Lsd. SZTEHLO (1925) i. m. 422.

⁴⁷ SAVIGNY, Friedrich Karl von: *System des heutigen römischen Rechts* (III. 312.). Berlin, Staatsbibliothek zu Berlin 1840.

⁴⁸ WINDSCHEID, Bernhard – KIPP, Theodor: *Lehrbuch des Pandektenrechts* (II. 419.). Düsseldorf, Verlagshandlung von Julius Bubeus 1906.

⁴⁹ ALEXANDER, E. i. m. 13.: „Erfüllung ist Bewirkung der Leistung so, wie sie geschuldet war, zur rechten Zeit und am rechten Ort, mit dem rechten Gegenstand.”

össégi kötelezettsége a dologhibákon túl az *evictióra* is kiterjed.⁵⁴ Modern kifejezéssel *quod ad ados a hibás teljesítéssel kapcsolatban feltétlenül köteles helytállni*. E helyzet megfigyelt az eladói szavatossággal. Ahogyan az *emptio venditió*nál, jelen esetben is az adós köteles helytállni azért, hogy az *aliud* (azaz a *datio in solutum* tárgya) körül jogilag minden rendben legyen (jogszatosság), valamint szavatolnia kell, hogy a tárgy materiálisan, fizikailag is rendelkezzen azokkal a tulajdonságokkal, amelyeket a törvény vagy szerződés előír (kellékszavatosság).⁵⁵ Kísértetiesen hasonlítanak a teljesítés helyetti adás ezen momentumai az adásvételhez, ami nem véletlen. A *datio in solutum* ebben az aspektusban olyan adásvételi szerződést szüntet meg, amelyben az eredeti pénzkövetelés tölti be a vételár szerepét. A jog ilyenkor felhatalmazza a hitelezőt, hogy önmaga védelme érdekében fenntarthassa az *obligatio* érvényét mindaddig, amíg a szolgáltatás védelmeleget tud tenni az ún. jog- és kellékszavatosság feltételeinek.⁵⁶

Alább megfigyelhető, hogy *Marcianus* a hitelezőt *quasi-emptor*-ként kezeli.

Marc. D. 46, 3, 46 pr. (III reg.): *Si quis aliam rem pro alia volenti solverit et evicta fuerit res, manet pristina obligatio. Etsi pro parte fuerit evicta, tamen pro solido obligatio duntaxat: nam non accepisset re integra creditor, nisi pro solido eius fereat.*

Egyértelmű, hogy a mással való teljesítés során az *aliud* kritériumai nem lehetnek az adós tetszésére bízva. Nem képezheti a szolgáltatás tárgyát olyan dolog, amelyen harmadik személynek tulajdonjoga áll fenn. Ebben az esetben a hitelező magától értendően életbe léptetheti az eredeti kötelmi viszonyt, a teljesítést semmisnek tekintve.⁵⁷ Valószínűleg a hitelező nem járult volna hozzá a *datio in solutum* alkalmazásához, vagy legalábbis nem fogadta volna el az *aliudot*, ha tudomása lett volna annak elfogadását ellehetlenítő állapotáról.

Mivel „*rem alienam distrahere quem posse nulla dubitatio est*” (Ulp. D. 18, 1, 28 [XLI ad Sab.]), az adós szavatossági kötelezettsége meglehetősen széleskörű, az *evictionális* felelősség nem merül ki abban, hogy az ügylet tárgyát átruhazza a hitelezőre.⁵⁸ Kijelenthetjük, hogy amennyiben a *datio in solutum* során ilyen eset áll elő, a jog ugyanazokat a módzereket alkalmazza, mint az *emptio venditio* folytán bekövetkező hasonló körülmények között. Ez azt jelenti, hogy az adós („eladó”) köteles a hitelezőt („vevő”) olyan helyzetbe hozni, hogy az legalább elbirtoklás úján megszerezhesse a tulajdonjogot az *aliud* felett.⁵⁹ Az *evictió*s szavatosság keretén belül az adósnak – akire momentán „eladói” minőségben tekintünk – a zavartalan elbirtoklást biztosítania kell a hitelező

54 MARTON Géza: *A római magánjog elemeinek tankönyve – Institúciók*. Budapest, Tankönyvkiadó 1957, 206-208.

55 FÖLDI – HANZA i. m. 519.

56 FÖLDI – HANZA i. m. 519.

57 PÓLAY i. m. 37.

58 Eredetileg *stipulatio* (ill. *manipatio*) keretében határozták meg a felek az eladó felelősségét elterelés esetére. Később már elegendő volt a vevőnek az *actio empti*vel élnie („*quantum interest eius rem evictam non esse*”). Lsd. MARTON i. m. 207.

59 Az adóst nem terheli *evictionális* felelősség, ha hitelező a mással való teljesítés elfogadásakor tudott a joghiányról, valamint, ha *pactum de non praestanda evicione* jött létre a felek között.

– példánkban „vevő” – számára (negatív kötelezettség) valamint, amennyiben egy harmadik személy a hitelezőtől a *solutio* tárgyát korábbi jogcím alapján elperli, az adós kötelei megvédeni őt. Így a hitelező „vevői” minőségben *actio empti* útján követelheti az adóstól az elperlés folytán elszenvedett kára megtérítését, ami már nem érinti harmadik személy(ek) érdekeit.⁶⁰

A római jog szerint az adós mindent köteles megtenni azért, hogy a hitelező a szolgáltatás tárgya felett tulajdont szerezhessen. Az adós *evictionalis* felelősségével kapcsolatban megoszlik a két jogiskola véleménye. A *proculianusok* állítják, hogy az *evictio*-ból származó szavatosság esetén a teljesítésre adott dolog *traditio*-ja a kötelelem érvényét nem érintette, ezáltal megármadás esetén a hitelező a régi kötelelemre támaszkodhatott és követelését újból érvényesíthette az adóssal szemben. A *sabinianusok* elmélete alapján az *aliud* átadásával a kötelelem *evictio*-ra való tekintet nélkül megszűnik.⁶¹ *Alfred Alexander* osztja *Marcianus* véleményét, miszerint *evictio* esetén a korábbi követelés érvényesíthető és az adós szabadulása a kötelemből attól függ, hogy a hitelező meg tudja-e szerezni az *aliud* tulajdonjogát vagy nem.⁶² *Karlowa* a két jogiskola „eredendően” különböző tudományos felfogásából indul ki (a *sabinianusok* a *datio in solutum ipso iure*, míg a *proculianusok* *ope exceptionis* kötelemszüntető hatása mellett foglaltak állást). Nézete szerint a *proculianusok* véleménye feltehetőleg az lehetett, hogy az *obligatio* nem szűnik meg, a *sabinianusoké* pedig az, hogy a kötelelem az *aliud* szolgáltatásával *ipso iure* megszűnik.⁶³

Az adóst – az eladóhoz hasonlóan – nem csak az *evictio*s szavatosság, hanem a kelékszavatosság is köti. Ez utóbbi azt jelenti, hogy köteles az *obligatio* tárgyának rejtett hibáiért helytállni. Azonban az adósnak a nyilvánvaló, szemmel látható hibákért nem kell felelnie („*Periculum est emptoris*”).

A *ius praetorium* további jogsegélyt nyújtott a hitelező számára arra az esetre, ha az adós *dolo malo* elhallgatta az előtte ismert hibákat,⁶⁴ ill. adott esetben szándékosan többre becsülte a szolgáltatás tárgyát, holott annak valódi értéke kevesebb volt.

Marc. D. 46, 3, 46, 2 (III reg.): *Sed et si quis per dolum plurius aestimatum fundum in solutum dederit, non liberatur nisi id quod deest repleatur*.

A teljesítés helyetti adás általában – akárcsak a *solutio* – a kötelelem megszűnését eredményezi, de e liberáló hatás nem valósulhat meg akkor, ha a szolgáltatott *res* alkalmatlan erre a célra. *Nardi* – *Marcianus* leírása alapján – hangsúlyozza, hogy a rosszhiszeműen, jogtalanul többletértékkel felruházott szolgáltatás nem felel meg a *solutio* irányelveinek, tehát *datio in solutum* nem valósulhat meg ilyenkor.⁶⁵ A hitelező továbbra is jogosult

60 BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Atila: *Római magánjog* Budapest–Pécs, Dialóg Campus Kiadó 2018⁶, 262.

61 PÓLAY i. m. 38.

62 ALEXANDER, A. i. m. 22.

63 PÓLAY i. m. 39.

64 Az *aedilis* kétféle keresetet is biztosított a vevő számára az eladó ellen: *actio quanti minoris*, *actio redhibitoria*.

65 NARDI, Enzo: *Radiografia dell'aliud pro alio consentiente creditore in solutum dare*. Milano, Giuffrè Editore 1970, 81.

fenntartani követelését, amíg az adós teljesítés gyanánt olyan tárgyat ajánl fel számára, ami megfelel az *aliud* kritériumainak; vagy kiegészíti, megnöveli valamilyen módon a szolgáltatni kívánt *aliud* értékét. Természetesen az adós ilyen esetben nem élhet az *exceptio* lehetőségével (az *obligatio* továbbra is érvényben marad, ugyanúgy, mint az *evictio* esetén). Nardí arra is felhívja figyelmünket, hogy – az adásvétel szabályaival ellentétben – *datio in solutum* tárgyat nem képezheti *res furtiva*.⁶⁶ Végső soron „manet pristina obligatio”, amíg a hitelező követelésének a szolgáltatandó *aliud* megfelel. E tény első pillantásra röbletjogosultságot sejtethet a hitelezői oldalon, ám valójában erről nincs szó. A római jog előrelátó gazdasági felfogása a felek egyenjogúsága érdekében az adós szavatossági felelősségének széles keretek közti kialakításával törekszik biztosítani a hitelező érdekét. Hiszen a *datio in solutum*ot a jogrend által teremtetett gazdasági előny hívta életre, amely előny az adós érdekét szolgálja azzal, hogy megadja neki az *aliud*dal való teljesítés lehetőségét.

Ahogy korábban említettem, a teljesítés helyetti adás tárgya a kodifikációt követően már követelés is lehet (mikorra a követelés átruházásának esetei kidolgozottá válnak). Ezt csupán a felek érdekeinek védelme kapcsán citálok ide. A követelés esetében is az adóst terheli a szavatosság. Azonban az adósi szavatosság sem végtelen; átruházott követelés alkalmazásával fizetéseketelensége esetén az adós már nem vonható felelősségre. Amennyiben az adós *cessio* keretén belül teljesít, ugyanúgy a hitelező követelésének ki-elégítésével szűnik meg az *obligatio*, nem pedig akkor, amikor a *debitor cessus* teljesít új hitelezőjének.⁶⁷ Egyéb iránt a *cessio* a római jog szerint a régi kötelelem megszüntetésére új kötelelem alapításával reagál.⁶⁸ Sztiehló korrelációja⁶⁹ a *datio in solutum* kontraktális jellegét illetően eleve téves,⁷⁰ ráadásul ő tagadja, hogy harmadik személy szolgáltathatja az adós helyett az *aliud*ot.⁷¹

A *nomen debitoris*⁷² biztosította a hitelező szabadságát követelése átruházásában (az ügylet az adós beleegyezésétől függetlenül, majd idővel annak tudta nélkül is megvalósulhatott). Gyakran előfordult, hogy a hitelező által megjelölt harmadik személy – aki nek az adós az *aliud*ot szolgáltatja – a hitelező hitelezője volt, azaz az eredeti hitelező adósát a saját hitelezőjéhez (*creditor novus*) delegálta. Az *obligatio* ilyen típusú megváltoztatása sem ellenkezik a *datio in solutum* szabályaival. Eltekintve a jogintézmény specializációjától (azaz, hogy az adósnak lehetősége van mással teljesíteni), a hitelező saját

⁶⁶ Uo. 107.

⁶⁷ SZTIEHLÓ (1925) i.m. 424.

⁶⁸ SZEMÉLYI Kálmán: *Római jog* (II.). Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. 1941², 141.

⁶⁹ SZTIEHLÓ (1925) i.m. 427.

⁷⁰ Álláspontom indoklását lsd. 25.

⁷¹ Ennek cáfolásaként idézem az *Institutiones* egy részletét. 3, 29 pr.: *Nec tamen interest, quis solvat, utrum ipse qui debet, an alius pro eo. Ugy vélem csak oly esetben nem lehetséges a kötelelem személyének megváltoztatása, melyből akár a hitelezőnek, akár az adósnak kára származhat. Vö. delegatio passiva, 24.*

⁷² ZAFARANA i. m. 17.

hitelezőjét nem kényszerítheti arra, hogy saját adósa szolgáltatását *pro soluto* elfogadja (amely felszabadítaná valamennyijüket a körelemből).⁷³

Marcianus III. század elejétől származó megállapításaiból kitűnik a klasszikus jogi gondolkodás. Nem véletlen, hogy a hitelező számára garantált jogsegélyekről szóló tétel leírtak meghatározóvá *Iustinianus* idején is.⁷⁴

Zimmermann ellenben interpoláltnak tartja *Marcianus*, *Paulus* és *Ulpianus* véleménye az *evictionalis* felelősséggel kapcsolatban, arra hivatkozva, hogy *Iustinianus* hozta először összhangba a *datio in solutum* és az *emptio venditio* intézményét.⁷⁵ Véleményem szerint a *Digesta* e fragmentumait nem lehet pusztán ezért interpolatio szempontjából elutasítani.⁷⁶

1.4. Összegzés

Elmondható, hogy a *datio in solutum*ot övező viták a *iurisprudencia* területén a joggyakorlat több évszázados fejlődésének köszönhetően simultak el. A *schola Sabina* és *Proculiana* közötti ellentétek folytán kerülhetett a jogintézmény a római jogi irodalomba.

Az előzőek után a következőképpen határozható meg a teljesítés helyzeti adás fogalma: a *datio in solutum* olyan, a teljesítéssel megegyező határozó jogügylet, mely a szerződés kötést követően adott hitelező hozzájárulás révén lehetővé teszi az adós számára, hogy mással teljesíthesse, mint, ami a körtelemben eredetileg meg volt határozva.

A *datio in solutum* esszenciális ismertetőjegyei:⁷⁷

a) a szolgáltatás tárgyának különböznie kell az eredetitől (aliudnak kell lennie); b) az adósnak *solvendi causa* kell szolgáltatnia az aliudot; c) a hitelező beleegyezése szükséges az aliud *pro soluto* elfogadásához.

A *Digesta*ban mindenekelőtt *Ulpianus*, *Marcianus* és *Paulus* foglalkoznak az intézménnyel. Az ügylet tárgyának feltétlenül különböznie kell az eredeti szolgáltatás tárgyától.

⁷³ Lsd. részletesen ZAFARANA: *Uo.*

⁷⁴ MONIER, RAYMOND: *Quelques remarques à propos de la datio en payment en droit romain*, Basel. In: LEWALD, Festschrift H.: *Bei Völlendung d. 40. Amtsjahres als Ordentl. Prof. im Oktober 1953*, Helbing & Lichtenhahn 1953, 116.

⁷⁵ ZIMMERMANN, Reinhard: *The Law of Obligations – Roman Foundations of the Civilian Tradition*, Oxford, Oxford University Press 1996, 754. (hivatkozik: Ant. C. 8. 44. 4)

⁷⁶ *Zimmermann* interpolációkritikájával nem értek teljes mértékben egyet. Belátom, hogy a klasszikus jog még nem ismerte az *evictio* szavatosságot speciális jogszavatossággként – ekkor még az adásvételi szerződés alapján *actio emptor*val védekezhetett a vevő –, mivel az majd *Iustinianus* renováló munkájának köszönhetően jön létre (*emptio cum scriptura*). Viszont, nem látom annak akadályát – ontológiai értelemben –, hogy az *emptio venditio* (ősi) préklasszikus jogban kialakított intézményét (készvételi forma) a *Digesta* auctorai ne vethették volna össze a klasszikus korból származó *datio in solutum*mal (ill. a fentiek értelmében nem csak összehasonlíthatták az ügyleteket, hanem valószínűleg az adásvétel teljesítését bizonyos esetekben *datio in solutum*mal oldották meg).

⁷⁷ SACCOCCIO: *i. m.*, 34.

gyától, nem leh
díviszibilis és in
tárgyát.

A solutioval

telen. Ténykéni
gazdasági helyz
dás eredménye

Az obligatio
hogy az adós ö
azzal teljesíteni

2. Posztklassz

2.1. Diocletian

Az előzőekben
szikus korban

A következő
téséről – lesz
tus idején a c
A constitution
azonosították

Diocl. et I

vel rebus in so
factum adito p

deposueris con

cto perpetuo, i
solvetur, ad
sit.

Érdekes be
tartozásátváll

leljük a datio
tünk rá („red

előbb említe

latának össze

satisfactiót cé

solutio megve
nak értéke c
megbízottja)

78 Földi –
79 ZAFARANA

grákól, nem lehet ellenítés a *bona fides* követelményrendszerével. A klasszikus korban *res divisibiles* és *indivisibiles*, *res mobiles* és *immobiles* egyaránt képezheti *datio in solutum* tárgyát.

A *solutio*val azonos *ipso iure* liberáló hatása a fentiek után már remélhetőleg kétségtelen. Tényként állapíthatjuk meg, hogy a *datio in solutum* megalkotását a kedvezőtlen gazdasági helyzetet felismerő és azt orvosolni igyekvő klasszikus római jogi gondolkodás eredményezte.

Az *obligatio* ilyen módon történő feloldása a felek akaratára van bízva. Láthatjuk, hogy az adós önhatalmúlag nem jogosult az eredeti szolgáltatás tárgyát megvásárolni és azaz teljesíteni.

2. Posztklasszikus jog

2.1. Diocletianus rescriptumai

Az előzőekben bemutatásra került a teljesítés helyetti adás metodikája, szerepe a klasszikus korban, ill. a korabeli jogtudósok jogintézménnyel kapcsolatos interpretációi.

A következőkben a *datio in solutum* továbbfejlesztéséről – mondhatni továbbfejlesztéséről – lesz szó. A későcsászárkor időszakát a válságok sora jellemezte.⁷⁸ A *dominatus* idején a császári kancellária jelentős érdeklődést mutatott a jogintézmény iránt.⁷⁹ A *constitutiones principis* tanúsítják, hogy eredetileg a szűk értelemben vett *solutio*val azonosították a *datio in solutum*ot.

Diocl. et Max. C. 8, 30, 3 (AA. et CC. Floro, a. 293): *Si reddita debita quantitate vel rebus in solutum datis sive distractis compensato pretio satis ei contra quem supplicis factum adito praeside probaveris, vel si quod residuum debetur obtuleris ac, si non acceperit, deposueris consignatum, restitui tibi res pacto pignoris obligatas providebit, cum etiam edito perpetuo, actione proposita pecunia soluta creditori vel si per eum factum sit, quominus solueretur, ad reddenda quae pignoris acceperat iure eum satis evidenter urgueri manifestum sit.*

Érdekes helyzet áll elő, amikor az adós helyett valaki más teljesít. A forrás gyakorlatilag tanúvallásról tesz említést a *solutio* kapcsán. Annak ellenére, hogy továbbra sem leljük a *datio in solutum* precíz definícióját – mindössze a kontextusból következtethetünk rá („*reddita debita quantitate vel rebus in solutum datis*”) – érezhető a párhuzam az előbb említett jogügyletek között. A teljesítés és a teljesítés helyetti adás szoros kapcsolatának összevetését azok származékos hasonlósága indokolhatja. Mindkettő a hitelezői satisfációt célozza, ill. megszünteti a rajta fennálló járulékos jogot (*pignus*). Valamint a *solutio* megvalósulásához az is elengedhetetlen, hogy amennyiben a szolgáltatás tárgyának értéke csekélyebb, mint ami a kötelemben eredetileg ki volt kötve, az adós (vagy megbízottja) köteles kiegészíteni a hézagot („*compensato pretio*”).

⁷⁸ Földi – Hancza: i. m., 15.

⁷⁹ Zafarana: i. m., 13.

Égy felmerülhet a kérdés: vajon a *datio in solutum* esetében is lehetősége van-e az adósnak harmadik személyt megbízní a tézist, miszerint a *datio in solutum* mű választ nem találtam. Azonban, ha elfogadjuk a tézist, miszerint a *datio in solutum* a teljesítéssel azonos hatállyal bír, továbbá célzatuk sem különbözött, az *Institutiones* követhető részére analógiaként történő felhasználása megoldást jelenthet e problémára.

Inst. 3, 29 pr: Tollitur autem omnis obligatio solutione eius quod debetur, vel si qui consensiente creditore aliud pro alio solverit. Nec tamen interest, quis solvat, utrum ipse qui debet, an alius pro eo liberatur enim et alio solvente, siue sciente debitore siue ignorante vel invito solutio fiat.

A forrás kimondottan azt igazolja, hogy az *obligatio* megszüntethető harmadik személy részéről, akár az adós tudta nélkül, akár akaratá ellenére („*sive sciente debitore sine ignominia vel invito*”). A körelem mind az eredeti szolgáltatás teljesítésével, mind az *aliquid solvendo* feloldhatja az adóst a felelősség alól, mintha a teljesítést maga eszközölte volna.

Diocletianus alábbi *constitutio*-ja a rómaiak által gyakran használt megbízási szerződésről rendelkezik.

Diocl. et Max. C. 4, 35, 14 (AA. et CC. Hermiano, a. 294): *Si secundum mandatum Tryphonis ac Felicis equos tua pecunia comparatos vel in solutum a proprio debitore tibi traditos uni de his utriusque voluntate dedisti, ad parendum placitis eos mandati iudicio conuenitos bona fides urget.*

Rögzítésre került a felek egyező akaratára („*uniusque voluntate*”), mint a *bona fidei követelménye*,⁸⁰ azonban ebből még nem tudjuk meg, hogy melyik jogintézményről esik itt szó. Cél szerű a szövegben említett alternatívából kiindulnunk, amely szerint akár pénzzel (az eredetileg kikötött szolgáltatás), akár a lovak átadásával teljesíthető a hitesszövi követelés. A lovak, azaz az ügylet tárgyainak „*in solutum traditis*”, teljesítésüként való szolgáltatása, valamint a megbízói hozzájárulás szükségessége mindenképpen utalhatnak a kötelelem *datio in solutum*mal történő megszüntetésére. Azonban megállásom szírint az *equi* az eredeti *obligatio* tárgyai, azok nem képeznek alindot. Sőt mi több, a *bona fides követelménye* valószínűleg a *mandatum*mal összefüggésben jelenik meg, így azú eltekintve, hogy a teljesítés helyetti adás *bonae fidei* szerződésnek megszüntetését célloza. úgy gondolom, a forrás a kötelelem eredeti szolgáltatásának teljesítésével foglalkozik (azaz mincs helye *datio in solutum*nak).

Egy másik *rescriptum* tanúskodik arról, hogy a jogiskolák folytonos konfliktusai ellenében helye *datio in solutum*-nak).⁸¹

Diocl. et Max. C. 8, 42, 17 (A.A. et CC. Cassio, a. 293): *Manifesti iuris est tam pro debitore solvente quam rebus pro numerata pecunia consentiente creditori dati comparatam obligationem.*

80 Földi András: *A jóhiszeműség és tisztesség elve – intézménytörténeti vázlat a római jogtól napjainkig*.
16.

81 SACCOCCIO: *i. m.*, 28.

Leggyakoribb példája ez a teljesítés helyetti adásnak, mely során az adós készpénz helyett más dologgal teljesíti a hitelezői követelést. A *dominatus* korára sem vesztett jelentőségéből a hitelezői hozzájárulás („*consentiente creditore*”) követelménye, ami a *datio in solutum* egyik legfontosabb összetevője. Ekkorra már nem fér kétség a jogintézmény kötelemszüntető hatályához, ugyanis a *rescriptum* egyértelműen deklarálja, hogy – a hitelezői beleegyezést követően – az *aliud* szolgáltatásával nyomban megszűnik az *obligatio*, azaz a *schola Sabiniana* tanításai nyertek általános elismerést.

Vajon *locatio conductio operarum* vagy *locatio conductio operis* intézményénél felvehető-e a *datio in solutum* lehetősége? A kérdésre *Diocletianus* leirata választ adhat. *Diocl. et Max. C. 8, 42, 20 (AA. et CC. Eucratidi, a. 294): Si operas certi servii pecunia sumpta creditorem sibi in debitum compensare placuit, his secundum conventionis fidei*

punitis de mancipio restituendo pacti tenor servari debet.

Úgy gondolom, hogy a vállalkozási és munkaszereződés tárgya egyrészt előzetes megkötést követel meg (opus megalkotása vagy *operae* teljesítése) – a szolgáltatás tárgya fajsúlyosabb, mint a felek akarata –, másrészt (kizárólag) pénzfizetés a feltétele („*in debitum compensare*”) a feladat elvégzésének. Mivel ezeknél a szerződéseknel a szolgáltatás *facere* (*facio ut des*), eredendően nem alkalmazható esetükben *datio in solutum*.⁸²

2.2. A *datio in solutum* alanya

Diocletianus rendelkezik az *impuberes*, a *puberes* és a *maiores XXV annis* ügyleti képességeire vonatkozó szabályokról a *datio in solutum* esetére is.

Diocl. et Max. C. 5, 71, 15 (AA. et CC. Sabinae, a. 293): Si minor viginti quinque annis praedium rusticum, cum aliud deberes, sine decreto in solutum dedisti, dominium a te discedere non permittit senatus consulti auctoritas.

Azt leszámítva, hogy az adós kiskorú, tipológiailag *datio in solutum*nak minősül az ügylet. Viszont a gyakorlatban természetesen nem jött létre teljesítés helyetti adás, mivel a *dominatus* idején megkövetelték a bírói határozatot a kiskorú ügyletkötéséhez (Inst. 2, 8, 2).

Figyelembe kell vennünk, hogy a préklasszikus kortól kezdve a *lex Laetoria* rendelkezései a *datio in solutum*ra is érvényesek, tehát amennyiben a kiskorú az adós ténykedése következtében hátrányos helyzetbe kerül, *in integrum restitutio*ra jogosult.⁸³ Később a *Justinianus* jog az *impuberes* ügyleteinél az *auctoritas tutoris* mellett megkívánta a bírói engedélyt is, mert a *datio in solutum* esetében csakis ilyen módon valósult meg az *aliud* szolgáltatásának liberáló hatálya tökéletesen.⁸⁴

A *minorok* hitelezői ügyleti tevékenységét nem vigyázzák olyan szigorú szabályok, mint adósi szerepüket. Az *aliud* felett tulajdont szerezhettek, sőt annak elfogadása az *obligatiót* is megszünteti.⁸⁵

⁸² Szezhlo a *datio in solutum* inkompatibilitását másképp vezeti le, lsd. SZTEHLO Zoltán: *Két dolgot a római kötelmi jogból*, 425.

⁸³ Földi – HAMZA: i. m., 227.

⁸⁴ POLAY: i. m., 26.

⁸⁵ Csipán akkor válhat semmissé a kiskorú *tutoris auctoritatis interpretatio* nélkül megkötött

Most pedig tekintsünk meg egy korlátozást, amely a *maiores* vonatkozik.

Diocl. et Max. C. 8, 42, 10 (*AA. et CC. Ambrosio*, a. 293): *Successores eius, qui minor quinque et viginti annis in solutum pro debito iure mancipia dedit, haec revocare non posse constat.*

Annak ellenére, hogy a nagykorúak teljesen cselekvőképesek, amíg *patria potestas* alatt állnak nem használhatják fel a (*familiához tartozó*) rabszolgákat *aliud* gyanánt adósságuk kifizetése helyett. Valószínűleg e korlátozás akkor szűnhet meg, amikor a *filius* vagy *filia familias sui iuris*zá válik. A teljes cselekvőképesség követelményéből adódik, hogy az *infans* és a *furius* nem szerzhetnek tulajdont az *aliud* felett.

A teljesség igényének megfelelően, a fejezetet az önjogi nők teljesítés helyetti adás ügyletében való részvételi lehetőségével zárom. A principátus előtt a *mulieres* a *tutor legitimus* hozzájárulásától függően vállalhattak kötelezettségeket (vállhattak adóssá).

Gai Inst. 2, 85: *per acceptionem velut debitorum sine tutoris auctoritate libertate, non potest.*

Ellenben az *aliud pro soluto* elfogadásához nem volt szükség a *gyámi auctoritatra*. Gai Inst. eod.: *a se dimittere mulieres etiam sine tutoris auctoritate possunt...*⁸⁶

2.3. Összegzés

Az előzőkből kitűnik, hogy a posztklasszikus kor a jogfejlődésnek köszönhetően egyre pontosabban és produktív eszközökkel dolgozta ki, ill. fejlesztette tovább a *datio in solutum*-ra vonatkozó irányelveket a felek érdekeinek megfelelően, akik ezért – és feltétlenül a gazdasági viszonyok következtében – gyakrabban éltek az eredeti *obligatio* ilyen módon történő megváltoztatásával. Megismekedhettünk azokkal a feltételekkel, melyek nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy a rómaiak a jogügylet alanyaivá válhassanak. Ezek az alapszabályok egyik fél érdekének sem kedveznek túlzottan; mindkét oldalon megkövetelt az ügyletképesség és a teljes cselekvőképesség, továbbá az ügyletet csak épelmű, serdült személyek bonyolíthatták.

A *constitutio*k a gyakorlatban jelentkező jogesetekre reagálva instruálják a kötelemlanyainak megváltoztathatóságát. Mivel a *datio in solutum* az eredeti *obligatio* megszüntetésének érdekében jön létre, értelemszerűen a felek változása nem novállhatja a kötelmet, ugyanis abban az esetben nem beszélhetnénk teljesítés helyetti adásról. A *datio in solutum*-nál az ilyen módosítás *delegatio* útján kivitelezhető. Attól függően, hogy követelésátruházás vagy tartozásátvállalás történik, megkülönböztethetünk *delegatio actiue*, ill. *passivae*.⁸⁷ *Datio in solutum* során egyedül a *delegatio solvendi* jöhet szóba kötelemlany kiküszöbölése miatt. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a körülményt sem, hogy míg a *delegatio activa* elvileg senkire nézve sem lehet sérelmes (*nemo plus iuris – szabóly*)

jogügylete, ha abból a *minor* károsult. Lsd. SZTEHLO: i. m., 427.

⁸⁶ A *Lex Claudia* kibocsátását követően a *tutela mulierum* kikopott a római jogból. Lsd. BENEDEK – PÓKECZ KOVÁCS: i. m., 162.

⁸⁷ BENEDEK – PÓKECZ KOVÁCS: i. m., 363.

addig a de képest az t jelenthető személyébe vezetően a f creditore) j Alkalan és nem érte rázata anna ta közé sor racionalizmus rudnak.⁹¹ A riodizálás megköltések a köteleml teljesít, létre mert valósz olyan helyz lapodás létre

3. Iustinianus

3.1. A datio

Láthattuk, I intzménye, hogy a iusti Iustinianus ú

Bár e feje telem, itt ke szakirodalor teljesítés hely csátkozom a minősül, his

88	BRÖSZ –
89	ZLINSZKY
90	MELILLO:
91	BENEDEK
92	Lsd. idev
93	ményeinél a
94	ZLINSZKY
	SZTEHLO: